

Ti års undervisning i bogtypografi på Den Grafiske Højskole

Af Bent Rohde

»Det er naturligt, at Højskolen, i samarbejde med Akademiet, skaber det ståsted, hvor de generelle problemer om bogen kan dyrkes æstetisk og økonomisk i praksis; et sted, hvor nye bogfolk kan uddannes, samtidig med at de nuværende kan eksperimentere og supplere deres erfaringer«. Sådan hedder det i et referat fra de indledende drøftelser om oprettelsen af Den Grafiske Højskoles specialstudium i grafisk formgivning.

Da det første hold studerende i 1956 begyndte på skolen, var studiet i dets endelige form blevet til andet og mere end et ståsted, hvor alene bogen dyrkedes. Dets dimittender har i de forløbne ti år placeret sig som formgivere på trykkerier, reklamebureauer og inden for avisproduktion, en del arbejder som free-lance grafikere – men samtidig har de fleste forlag ansat medarbejdere, som har bestået afgangseksamen fra specialstudiet, eller som har deltaget på et af Højskolens aftenkurser i bogtypografi.

På en studieplan, hvis formgivningsområde spænder lige fra avistypografi til udstillingsarbejde, indtager undervisningen i bogtypografi en central plads. Ud over at sætte grafikerens i stand til at løse de egentlige bogopgaver virker faget som et disciplinærfag. I arbejdet med bogens afdæmpede formvirkninger opøves sansen for den typografiske detalje, og der høstes erfaring, som kan overføres til andre former for industriel grafik.

Begrebet bogtilrettelægning kan betragtes ud fra forskellige synsvinkler. Marshall Lee refererer i »Bookmaking« følgende to:

1. bogens design bør alene koncentreres om et økonomisk og smagfuldt valg af og disposition for bogens materielle og visuelle ingredienser.
2. bogens design er et spørgsmål om kommunikation, og heri indgår det forannævnte blot som en del.

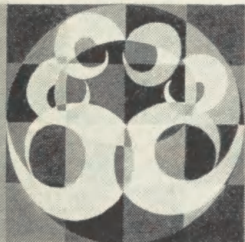
Den første formulering indebærer, at bogtilrettelæggeren skal holde sig så neutral som mulig, således at han undgår faren for at stille sig hindrende i vejen mellem forfatter og læser. Det andet synspunkt må forstås således, at bogens grafiske og materielle karakteristika bevidst og aktivt organiseres til fordel for forfatter og læser. De to synspunkter kan opfattes som modstridende, men i pædagogisk henseende falder det mere naturligt at betragte dem som forskellige stadier i den studerendes udvikling.

Bogen er et kommunikationsmiddel, og den er et industriprodukt – dette er udgangspunktet for undervisningen. Bogens design er underlagt de samme krav, som stilles ved planlægningen af andre industriprodukter: nemlig kravene til produktets funktion, teknik og økonomi og til dets æstetik. På specialstudiet realiseres disse begreber i skitseløsninger, hvis præsentation så tæt som muligt lægges op ad en færdigproduceret bog. Baggrunden for løsningerne skabes gennem sideløbende eller koordinerede lektioner i formlære, skriftanalyse, litteraturhistorie og sociologi, som understøtter forståelsen for bogens funktion. Fagene reproduktionsprincipper, sætteri- og trykkerilære, papir- og farvelære giver indsigt i bogens tekniske fremstilling, mens stil- og kunsthistorie er med til at udvikle en æstetisk fornemmelse.

Eleven må, hver gang han skal løse en opgave, tage sit udgangspunkt i bogens funktion og derved sikre opfyldelsen af de elementære krav som læselighed, tydelighed og anskuelighed.

Læselighed afhænger primært af skriftstørrelse, linielængde og

henrik
ibsen

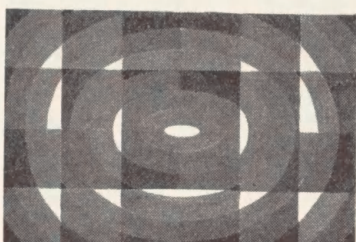
blendit præsumt

august
strindberg

facile officard

kaj
munk

disterna facis

Eksempel på anvendelse af et fastlagt »formprogram«
til en serieproduktion af omslag.

linieafstand. Gennem adskillige opgaver øves derfor tekstsidens udformning med det formål at træne øjet i at bedømme forskellige skrifters muligheder i forskellige størrelser, under forskellige omstændigheder og på forskellige papiroverflader.

Ved *tydelighed* forstås her et typografisk arrangement af tekst, overskrifter og eventuelle illustrationer, som gør det let for læseren at finde rundt i stoffet. Der skal skabes overensstemmelse mellem bogens forskellige dele, for at den kan virke ordnet. Eller der fordres en bestemt linie i udformningen af en bogserie, således at bøgerne indbyrdes har familielighed. For at opnå dette kan man med et moderne udtryk tale om, at der skal skabes et *program* for typografien. I indledningen til bogsemestret trænes man i at udføre opgaver inden for givne programmer. Omslagsserien ovenfor, som er hentet fra faget formålære, illustrerer det pædagogiske princip. Gennem dette opnår man, at eleven ikke straks ser en færdig løsning på opgaven, som derved kunne præges af forudfattede meninger og

en vanebunden tradition. På dette trin i undervisningen bedømmer man ikke opgaverne ud fra deres relation til et litterært emne. Det, der vurderes, er alene stil og logik. Denne del af undervisningen falder således inden for rammerne af Marshall Lee's første formulering, efter hvilken designprocessen alene koncentrerer sig om et smagfuldt og økonomisk valg af og disposition for materielle og visuelle ingredienser.

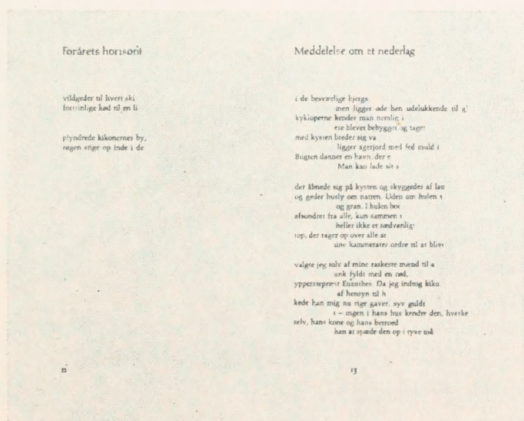
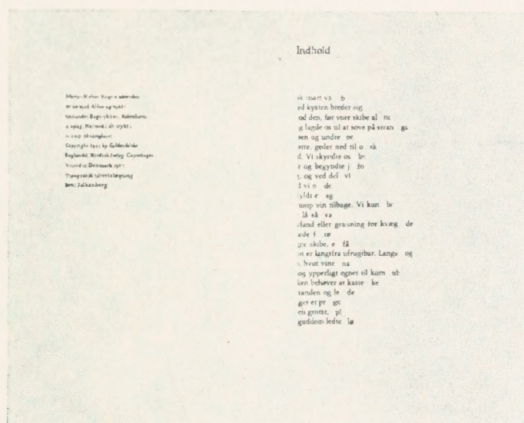
Til opfyldelse af bogens funktion hører imidlertid også begrebet *anskuelighed*. Dette er ikke alene et spørgsmål om at skabe en forside, der udtrykker bogens litterære indhold. Det vedrører bogens hele tone. Erkender man anskueliggørelsen som et led i kommunikationsprocessen, må man også erkende, at ingen bogtilrettelægger kan være neutral. Hans valg af »bogens materielle og visuelle ingredienser« må foretages ud fra det indtryk, forfatteren efterlader hos netop ham. Nøglen til den typografiske løsning må søges i selve teksten – og grafikerens forhold til denne er betinget af hans indstilling til tilværelsen og af hans almenviden.

Men kan man da regne med, at specialstudiets dimittender magter at organisere bogens grafiske og materielle ingredienser til gavn for læseren? Knyttes spørgsmålet til begrebet almenviden, kan man besvare det med, at der hos den enkelte studerende sker en udviklingsproces, alene i kraft af at han studerer. Hans forhold til teksten søges udvidet gennem faget litteraturhistorie – og han kan lære om henvendelsesteori gennem undervisningen i sociologi. Den studerende, der vælger bogen som sit fremtidige arbejdsområde, er præget af den tid, han lever i, og han må løse sin opgave inden for de muligheder, denne tid giver ham. Måden, hvorpå han løser opgaven i dag, vil være forskellig fra den måde, han løser opgaven om tyve år.

Denne forskel vil også være påvirket af de nye former for grafisk teknik. I erkendelse af at tekniken altid er en del af den ramme, som grafikerens arbejder indenfor, kan man spørge:

Del af skitseløsning til en digtsamling. Udformningen af titelblad og indholdsfortegnelse knyttes til bogens normalside for at opnå en harmonisk helhed. Omslagets grafiske atmosfære skal placere bogen der, hvor den litterært hører hjemme, og den skal kunne sælge bogen.

Morten Nielsen, Krigere uden Vaaben
 Digte, Morten Nielsen, Krigere uden
 Vaaben, Digte, Morten Nielsen, Krigere
 uden Vaaben, Digte, Morten Nielsen
 Krigere uden Vaaben, Digte, Morten
 Nielsen, Krigere uden Vaaben, Digte
 Morten Nielsen, Krigere uden Vaaben
 Digte, Morten Nielsen, Krigere uden
 Vaaben, Morten Nielsen, Krigere uden
 Vaaben, Digte, Morten Nielsen, Krigere
 uden Vaaben, Digte, Morten Nielsen,
 Krigere uden Vaaben, Digte, Morten
 Nielsen, Krigere uden Vaaben, Digte
 Morten Nielsen, Krigere uden Vaaben
 Digte, Morten Nielsen, Krigere uden
 Vaaben, Digte, Morten Nielsen, Krigere
 uden Vaaben, Digte, Gyldensted
 Morten Nielsen, Krigere uden Vaaben
 Digte, Morten Nielsen, Krigere uden
 Vaaben, Digte, Morten Nielsen, Krigere
 uden Vaaben, Digte, Morten Nielsen.

Gennem skrift, anvendt som et ornament, udtrykker to studerende deres opfattelse af Morten Nielsens digte. Det første omslag virker med farverne sort og rød. I det andet er skriften violet.

Hvad lader sig gøre? Og samtidig: Hvad kan grafikerne gøre? I det første tilfælde kan det være et spørgsmål om – ud fra designet – at vælge f.eks. den satsteknik eller reproduktionsmetode, som giver den optimale kvalitet. I det andet tilfælde kan en given satsteknik eller reproduktionsmetode, fastsat af f.eks. en økonomisk grænse, være de faktorer, der bestemmer bogens grafiske udformning. Begge forudsætninger søges belyst gennem opgaver – og der lægges vægt på, at den fremtidige bogtilrettelægger sættes i stand til at affatte en klart disponeret produktionsbeskrivelse.

Tilbage står at belyse den del af undervisningsgrundlaget, som behandler bogens æstetik. At anlægge et følelsesmæssigt kriterium ved bedømmelsen af en opgave, er dårlig pædagogik.

Hvis læreren i sin kritik taler ud fra, hvad han føler, vil opgaveløseren med samme ret kunne argumentere ud fra sine følelser – og hvem har da ret? Kan opgaven diskuteres ud fra, om kravene til bogens funktion er opfyldt, og ud fra om den er disponeret for en teknik, som under de givne forhold er den bedst egnede, så overlades der mindst muligt til den følelsesmæssige, den æstetiske vurdering. Det betyder ikke, at man går uden om det æstetiske begreb, men at man lægger det ind under, hvad Sir Francis Meynell betegner som behagets egenskab, idet han tilføjer: *behaget er også en funktion*. Denne formulering kan uddybes med et citat fra C. Volmer Nordlunde:

Grafisk formgivning består af en række valg handlinger. Ud fra teksten vælges det artistiske medium, som gengiver tonen i indholdet. I den pædagogiske bedømmelse af løsningen vil man undersøge om der er overensstemmelse mellem indhold, medium og form.

»Læseren ser ikke bevidst på bogens typografi – på alle disse enkeltheder, der bekymrer bogens fremstiller så meget. Det er synsindtrykket af helheden, der betyder noget for ham. Han fornemmer ubevidst, om ryggens tykkelse svarer til bogens højde, om bogen ligger godt i hånden, om sideparret står rigtigt på papiret og om teksten er let at læse. For at sige det kort: Han fornemmer om bogens proportioner er rigtige, dvs. om de enkelte dele står i forhold til hinanden. Er det tilfældet, holder læseren i sin hånd det arbejde, som Cobden-Sanderson kaldte den smukke bog – bogen der uden hindring overfører forfatterens tanker til læseren. Det er denne faktor, som hører med til bogens funktion og som ikke kan berøves den uden risiko.«

De studerende omsætter det teoretiske grundlag i opgaver, der omfatter skønlitterære bøger: romanen, novelle- eller essaysamlingen samt poesi og dramatisk litteratur. Dernæst følger den illustrerede lærebog. En eksperimentelt betonet bog danner overgang til undervisning i bogbind-design.

I de allerførste opgaver arbejdes der med klæbeskitser. Eleven får f.eks. til en titel udleveret aftryk af linier, sat op med forskellige skriftgrader, antikva og kursiv, og skal da vælge mellem disse linier for at afstemme deres indbyrdes størrelser og afstande i et logisk arrangement af teksten. Senere belaster man opgaveløseren yderligere med det manuelle arbejde, der ligger i at skulle *skitsere* sig frem til formen på de afsnit, som i bogen knytter sig til dens normalside: overskrifter, indholdsfortegnelse, kolofon, titelside og omslag.

Lærebogen er et stykke værktøj, og dens typografi må formuleres ud fra funktionskravene. Til at bringe orden i de mange komponenter, som indgår i en bog om elektricitet og magnetisme, har den studerende fundet et tospaltet arrangement bedst egnet.

Elektrisk energi

Hos kylløperne kender man nemlig holmen nok snart være blevet bebyet ufrugtbare. Langs med kysten brøder vinen aldrig ville vinse. Højere oppe opperligt egnet til kornavl. Bugten hverken behøver at kaste ankersten lige op til stranden og lette, når vind havneplads springer et prægtigt klart givet af høje popler.

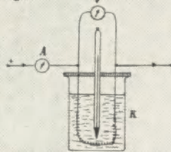
En guddom ledte vore skibe gennem skibe skimte det mindste. Luffen vagen af mit mandskab ejendomme kysten vore skibe allerede løb op på stranden lagde os til at sove på stranden. Ved og undrede os meget over hvad vi så døde, geder ned til os fra klipperne miltid. Vi skyndte os at hente vore i afdelinger og begyndte jagten. En g skibe med mig, og ved delingen fal fik ti. Hele dagen sad vi og holdt til fortrinlig vin. Vi havde fyldt en mæn og der var endnu en god slump tilbage enjode kylløper land, der lå så nær

Joules lov

slag, der boede derovre – de andre. Så sejlede jeg dag, og da vi var på hule, der åbnede sig på kysten og mængde får og geder husly om natten kampsten og stølser af eg og gran. En mand, han levede afsondret fra al ferte sit eget liv. Han lignede snarere en skovbevokset bjergtop, der jeg gav mine kammerater ordre først valgte jeg tolv af mine raskeste tog jeg en godeskindsdunk fyldt med fra Apollons ypperstepræst Euanth skåne jeg ham og hans familie af. Til gengæld skænkede han mig rigt tolv krukker sød, ublandet vin – ing

i de besværlige bjergkoves vildnis. H bruges øen, men ligger øds hen ud Hos kylløperne kender man nemlig

Fig. 11

holmen nok snart være blevet bebyet ufrugtbare. Langs med kysten brøder vinen aldrig ville vinse. Højere oppe opperligt egnet til kornavl. Bugten hverken behøver at kaste ankersten lige op til stranden og lette, når vind havneplads springer et prægtigt klart givet af høje popler.

$$V = (m \cdot c \cdot T_1) / (T_2 - T_1)$$

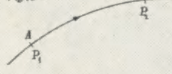
vore skibe allerede løb op på stranden lagde os til at sove på stranden. Ved og undrede os meget over hvad vi så døde, geder ned til os fra:

$$v = k \cdot e \cdot t$$

fik ti. Hele dagen sad vi og holdt til fortrinlig vin. Vi havde fyldt en mæn og der var endnu en god slump tilbage enjode kylløper land, der lå så nær,

værken til plovland eller græsland for elukkende til glæde for brægende g ikke noget til at bygge skibe, ellers i get og taget i brug, for den er langj vandrige enge med saftigt græs, ligger agerjord med fed muld i bund lammer en havn, der er så sikker, at

Fig. 12

a. Og nu sendte de hellige nymfer, så mine mænd kunne få sig et styk nær og spyd op fra skibene, skille os ad undte os rigelig fangst. Jeg havde it der ni vilgeder til hvert skib, jeg le og nød det fortrinlige kød til en li

Effekt

at vi kunne høre fårene og gederne b : jeg et møde og sagde til mine mæ for at udspæde, hvad det var for et f skibe skulle roligt blive liggende ved sten nlet over, fik jeg øje på en rum skygged af laubætræer. Her han i. Uden om hulen var en fold, heget i hulen boede et skrækligt monstret

guddom	kunne	kysten	dags	mit
ledte	faati	mandskab øjne	mor	gen
vare	nte	mindste	af	gen
skibe	mmen	æste	kal	gen

Elektrisk energi

m nattemøket, der var så sort, at vi r tæt af tage og månen skjult af skyer eller bølgerne, der rullede imod den

1 watt er den effekt, der udvikles ti en ledning, hvort der går en strøm på 1 amp. og spændingen 1 volt.

lbredten. Straks steg vi ud, strøg se laggy gav vi os til at vandre rundt p

$$e = i \cdot t \cdot j \cdot u$$

miltid. Vi skyndte os at hente vore i afdelinger og begyndte jagten. En g skibe med mig, og ved delingen fak

$$V = e \cdot i \cdot t$$

altså k-i
Man har nu

$$1 \text{ joule} = 12^7 \text{ erg} = \frac{1}{21} \text{ kgm.}$$

: heller ikke et sædvanligt menneske æ rager op over alle de andre:

$$V = i \cdot e \cdot t \cdot j \cdot u$$

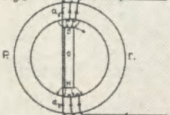
il at blive ved skibet og holde vægt, mænd til at følge med mig. Og mæc

Trefaset vekselstrøm

Hos kylløperne kender man nemlig holmen nok snart være blevet bebyet ufrugtbare. Langs med kysten brøder vinen aldrig ville vinse. Højere oppe opperligt egnet til kornavl. Bugten hverken behøver at kaste ankersten lige op til stranden og lette, når vind havneplads springer et prægtigt klart givet af høje popler.

En guddom ledte vore skibe gennem skibe skimte det mindste. Luffen vagen af mit mandskab ejendomme kysten vore skibe allerede løb op på stranden lagde os til at sove på stranden. Ved og undrede os meget over hvad vi s

Fig. 1

døtre, geder ned til os fra klipperne miltid. Vi skyndte os at hente vore i afdelinger og begyndte jagten. En g skibe med mig, og ved delingen fal fik ti. Hele dagen sad vi og holdt til fortrinlig vin. Vi havde fyldt en mæn og der var endnu en god slump tilbage

enjode kylløper land, der lå så nær

Næste dags morgen sammenskaldt jeg agtede at sejle over til faulandlet slag, der boede derovre – de andre : Så sejlede jeg dag, og da vi var på hule, der åbnede sig på kysten og mængde får og geder husly om natten kampsten og stølser af eg og gran.

Trefaset dynamo

noget til at bygge skibe, ellers skulle g taget i brug, for den er langt fra andrige enge med saftigt græs, hvor agerjord med fed muld i bunden og r en havn, der er så sikker, at man fortæjer. Man kan lede sit skib løbe gunstig. Og tæt ved denne naturlige væld ud af en grotte, der er helt on-

stemærket, der var så sort, at vi ikke af tage og månen skjult af skyer. I bølgerne, der rullede imod den, før den. Straks steg vi ud, strøg sejl og y gav vi os til at vandre rundt på øen ; nu sendte de hellige nymfer, Zeus' ine mænd kunne få sig et styrkende g spyd op fra skibene, skille os i tre dte os rigelig fangst. Jeg havde tolv ni vilgeder til hvert skib, jeg selv nød det fortrinlige kød til en lige så unke, da vi plyndrede kikonernes by, /i kunne se rågen stige op inde i de kunne høre fårene og gederne bræge, et møde og sagde til mine mænd, at udspæde, hvad det var for et folke- skulle roligt blive liggende ved øen. tlet over, fik jeg øje på en rummelig edes af laubætræer. Her havde en om hulen var en fold, heget mod n boede et skrækligt monstret af n sammen med sine får og geder, og r ikke et sædvanligt menneske men r op over alle de andre. Blive ved skibet og holde vægt, men d til at følge med mig. Og mod mig sd, honning-sød vin, som var en gave a jeg indtog kikonernes hovedstad, a til hans stilling som Apollonpræst.

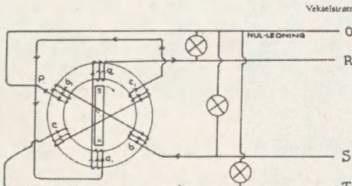
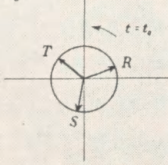

Fig. 2

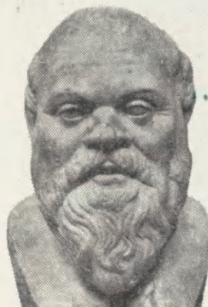
y gav vi os til at vandre rundt på øen nu sendte de hellige nymfer, Zeus' ine mænd kunne få sig et styrkende g spyd op fra skibene, skille os i tre dte os rigelig fangst. Jeg havde tolv ni vilgeder til hvert skib, jeg selv nød det fortrinlige kød til en lige så unke, da vi plyndrede kikonernes by, /i kunne se rågen stige op inde i de kunne høre fårene og gederne bræge, et møde og sagde til mine mænd, at udspæde, hvad det var for et folke- skulle roligt blive liggende ved øen. tlet over, fik jeg øje på en rummelig edes af laubætræer. Her havde en om hulen var en fold, heget mod n boede et skrækligt monstret af n sammen med sine får og geder, og r ikke et sædvanligt menneske men r op over alle de andre. Blive ved skibet og holde vægt, men d til at følge med mig. Og mod mig sd, honning-sød vin, som var en gave a jeg indtog kikonernes hovedstad, a til hans stilling som Apollonpræst.

En mand, han levede afsondret fra al ferte sit eget liv. Han lignede snarere en skovbevokset bjergtop, der jeg gav mine kammerater ordre : først valgte jeg tolv af mine raskeste tog jeg en godeskindsdunk fyldt med fra Apollons ypperstepræst Euanth skåne jeg ham og hans familie af. Til gengæld skænkede han mig rigt tolv krukker sød, ublandet vin – ing

Fig. 3

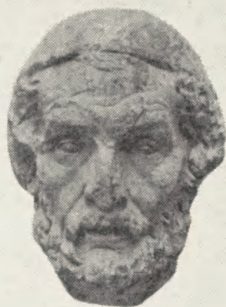

OLCHEREN

die überlieferten Formen des Alphabets, in dem eine künstlerische Idee sich entwickeln und aus gründlicher Arbeit durchgearbeitet werden, denn es ist nicht erscheinende Schriften, die ein in der Regel ist der Entwurf in ein dem Pinsel geschrieben sein. Maßstab zu überlassen, damit er einen ungefähren Eindruck der Wirklichkeit Alphabets besitzt leicht und kann gezeichnet hat, pflegen sich ungewissen Entwürfen kann nur aus

nen Lettern stark und unabhängig Grund macht man vom Schriftentwurf. Um die störende Wirkung zu beseitigen. Wenn, wie es oft der Fall ist, die besten Formen herauszufinden. Die Grundlage der

regnen stige op inde i de enøjede kyklopers land, der færene og gederne bræge.

Næste dags morgen sammenkaldte jeg et møde og agtede at seje over til fastlandet for at udspejde, hvad boede derovre – de andre skibe skulle roligt blive ligg

Så sejlede jeg da, og da vi var næsten nået over, fik der åbne sig på kysten og skyggedes af laurbærtræer og geder husly om natten. Uden om hulen var en foldestolper af eg og gran. I hulen boede et skrækkeligt levede afsondret fra alle, kun sammen med sine få lovløse liv. Han lignede heller ikke et sædvanligt men bevokset bjergtop, der rager op over alle andre.

Jeg gav mine kammerater ordre til at blive ved skilvalgte jeg tolv af mine raskeste mænd til at følge med gædekindsdunk fyldt med en rød, honningsød vin, og ypperstepræst Euanthes. Da jeg indtog kikonernes hof hans familie af bensen til hans stilling som Apollonpræmig rig gaver, syv guldaler, en sølvpokal og tolv – ingen i hans hus kendte den, hverken tjenerne eller p og hans betroede husholderske vidste om den, men han at spørde den op i tyve mål vand, og ah! hvilkda op fra bøgeret!

Foruden vinen medførte jeg også en søk kød, for jeg var på vej til en farlig mand, der var både kæmpe

ISDERSCHRIFTENTWICKLUNG

i de besværlige bjergkoves vildnis. Hverken til plov bruges øen, men ligger øde hen udelukkende til glæde kykloperne kender man nemlig ikke noget til at bygge nok snart være blevet bebygget og taget i brug, for den med kysten breder sig vandrigt enge med saftigt græs, Højere oppe ligger agerjord med fed muld i bunden i Bugten danner en havn, der er så sikker, at man hverk eller fortøje. Man kan lade sit skib løbe lige op til str gunstig. Og tæt ved denne naturlige havneplads spring ud af en grotte, der er helt omgivet af høje popler.

Erfahrung im ledte vore skibe gennem nattemørket kunne skimte det mindste. Luften var tæt af tåge og med mandskab øjnede kysten eller bølgerne, der rull allerede løb op på strandbredden. Straks steg vi ud, st på stranden. Ved dagry gav vi os til at vandre rundt over hvad vi så. Og nu sendte de hellige nymfer, Zet klipperne, så mine mænd kunne få sig et styrkende n vore buer og spyd op fra skibene, skilte os i tre adf del gud undte os rigelig fanget. Jeg havde tolv skibe med der ni vildgeder til hvert skib, jeg selv fik ti. Hele dage det fortrinlige kød til en lige så fortrinlig vin. Vi havde vi plyndrede kikonernes by, og der var endnu en goren stige op inde i de enøjede kyklopers land, der

In einer neuen Druckschrift sollen. Arbeit ist deshalb ein Schriftentwurf eingehender Kenntnis der Schriften. Er muß immer wieder überprüft w es sehr schlichte, fast selbsterklärende und Sorgfalt der Arbeit verlangen. Schriftformen entstehen.

kann aber auch mit der Feder oder die Wahl des Werkzeuges und des vernag ein solcher Entwurf nur ein haben würde. Die Zeichnung eines Künstler ganze Wörter und Zeilen formen einzustellen. Da die gegon anderes Bild ergeben.

Wörtern und Zeilen zusammengek gestellten Wörter noch einmal repr sehen, so erlauben diese Versuche ren, und nicht selten sind

At kunne arbejde med varierede billedstørrelser indenfor et fast system var en del af kriteriet for arbejdet med historiebogen.

Det udleverede manuskript kræves omsat til et givet antal satssider. Udnyttelsesgraden af normalsiden beregnes, og kolomnestørrelse, skriftgrad og linieafstand kan da bestemmes og udvælges blandt satsaftryk af forskellige skrifter, som er til rådighed i klasseværkstedet. Lokalet for undervisningen kan med fuld ret kaldes et værksted, idet der både findes et mindre sætteri-inventar og en aftrækspresse. Man har altså mulighed for at afprøve sin skitse i det typografiske materiale.

Den litterære baggrund for bogens visuelle udtryk behandles i tilknytning til den enkelte opgave i faget litteraturhistorie,

Bogtypografi på Den Grafiske Højskole

OPORSTUVWXYZABCDEFGH

In der Regel ist der Entwurf in eine adium zu einem dem Pinzel geschrieben sein. Die Es faßt abes zu überlassen, damit er s achen. Aber auch wenn der

bruges pæn, men ligger øde hen udelukkende til glæde. Cykloperne kender man nemlig ikke noget til at bygge nok snart være blevet bebygget og taget i brug, for det med kysten breder sig vandrette enge med saftigt græs. Højere oppe ligger agerjord med fed muld i bunden i Bugten danner en havn, der er så sikker, at man hverken eller fortøje. Man kan lade sit skib løbe lige op til ste gunstig. Og tæt ved denne naturlige havneplads spring ud af en grotte, der er helt omgivet af høje popler.

En guddom ledte vore skibe gennem nattemørket kunne skimte det mindste. Luften var tæt af tåge og mit mandskab øjnede kysten eller bølgerne, der rulle allerede løb op på strandbredden. Straks steg vi ud, st på stranden. Ved daggy gav vi os til at vandre rundt

gedeskindsdunk fyldt med en rød, honningsød vin, se ypperstepræst Euanthes. Da jeg indtog kikonernes ho hans familie af hensyn til hans stilling som Apollonpræ mig rige gaver, syv guldtaaler, en sølvpokal og tol – ingen i hans hus kendte den, hverken tjenerne eller p og hans betroede husholderske vidste om den, men i han at spørge den op i tyve mål vand, og ahl hvilk da op fra bageret!

Grundlage

kunne skimte det mindste. Luften var tæt af tåge og m mit mandskab øjnede kysten eller bølgerne, der rulle allerede løb op på strandbredden. Straks steg vi ud, st på stranden. Ved daggy gav vi os til at vandre rundt over hvad vi så. Og nu sendte de hellige nymfer, Zei klipperne, så mine mænd kunne få sig et styrkende n vore buer og spyd op fra skibene, skilte os i tre adde gud undte os rigelig fanget. Jeg havde tolv skibe me der ni vilddeder til hvert skib, jeg selv fik ti. Hele dage det fortlønlige kød til en lige så fortrinlig vin. Vi havd vi plyndrede kikonernes by, og der var endnu en go røgen stige op inde i de enøjede cykloperes land, der færene og gederne bræge.

Næste dags morgen sammenkaldte jeg et møde og agtede at sejle over til fastlandet for at udspjæde, hva boede derovre – de andre skibe skulle roligt blive ligg Så sejlede jeg da, og da vi var næsten niøt over, fik der åbne sig på kysten og skyggedes af laurbærtræ og geder husly om natten. Uden om hulen var en fol stolper af eg og gran. I hulen boede et skrækeligt levede afsondret fra alle, kun sammen med sine få lovøse liv. Han lignede heller ikke et sædvanligt me bevokset bjergtop, der rager op over alle andre.

Jeg gav mine kammerater ordre til at blive ved ski valgte jeg tolv af mine raskeste mænd til at følge med gedekindsdunk fyldt med en rød, honningsød vin, se ypperstepræst Euanthes. Da jeg indtog kikonernes ho hans familie af hensyn til hans stilling som Apollonpræ mig rige gaver, syv guldtaaler, en sølvpokal og tol – ingen i hans hus kendte den, hverken tjenerne eller p og hans betroede husholderske vidste om den, men i han at spørge den op i tyve mål vand, og ahl hvilk da op fra bageret!

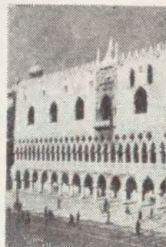
Foruden vinen medførte jeg også en sæk kød, for j var på vej til en farlig mand, der var både kæmpes

UVWXYZABCDE

besonders hohes Maß an Gewissen m verhältnismäßig großen Maßstä ch heraus, daß der

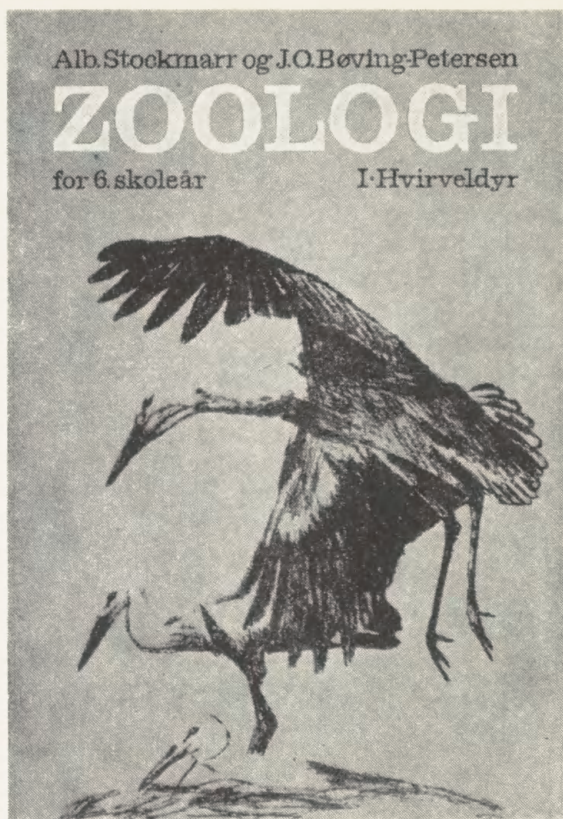
hohere Gestalt gewonnen hat. Ein a führung hat gelehrt, daß es zweck o arbeiten kann, wie es seiner Han

11

Løsningen systematiserer billederne på tre faste bredder: 1. tekstspalten, 2. billedspalten, 3. tekst- plus billedspalte.

hvor det kan være de studerende selv, der får til opgave at belyse forfatterskabet gennem foredrag og oplæsning. Bedømmelsen af de færdige løsninger foretages gennem en klasse-diskussion under medvirken af bogtilrettelæggere, som hentes ind fra praksis. I enkelte tilfælde har også *forfatteren* været med ved bedømmelsen af omslagsskitserne til den bog, man havde anvendt som opgave. Disse arrangementer har været værdifulde, fordi der foregik en inspireret dialog mellem forfatter og klasse – hvis tema naturligt i højere grad omfattede forfatterskabet end omslagene.

Forudsætningen for den moderne skolebogs attraktive ydre er grafikerens kendskab til forskellige bindmaterialer og deres trykbarhed. Materialelære indgår derfor som en undervisningsdisciplin i faget bogtypografi.

Det er studiets princip at knytte mest muligt af undervisningen til praksis' vilkår. Det gælder også lektionerne i bogtypografi. Efterhånden som Højskolen dimitterer stadig flere grafikere, som beskæftiges inden for bogområdet, udnyttes disse ved at man inviterer dem til at fortælle om deres erfaringer samt til at stille specialopgaver.

De typografiske eksempler, som illustrerer denne artikel, er fortrinsvis hentet fra opgaver i *lærebogstypografi* samt fra udformningen af en *dekoreret bog*. Den daglige undervisning anskueliggøres måske bedst ved at fortælle om de omstændigheder, hvorunder disse opgaver realiseres.

Historie, geografi, zoologi, botanik og regning er eksempler på skolebogsemner, som tages op til behandling. Under dette arbejde inddeles klassen i grupper på tre mand, således at den enkelte gruppe behandler et af de nævnte stofområder – og efter følgende plan:

Analyse af manuskriptet foregår som gruppearbejde.

Overvejelse af mulige løsninger som enkeltmandsarbejde.

Valg af bedste løsning inden for hvert emne foretages af klassen.

Før tilrettelæggeren gør sig tanker om, hvorledes bogens visuelle udtryk skal skabes, må han have gennemanalyseret stoffet. Han noterer ned, hvilke komponenter manuskriptet er sammensat af – og ud fra denne beskrivelse kan han overveje, hvorledes komponenterne skal omsættes til typografi, formmæssigt og teknisk. I beskrivelsen af opgaven ligger en del af opgavens løsning, og der lægges derfor megen vægt på dette forarbejde til den egentlige tilrettelægning. Analysen af manuskriptet til en zoologibog vises her som et eksempel:

a. illustrationsmateriale :

1. oversigtstegninger
2. detailtegninger
3. fotos, som teksten henviser til
4. fotos, sammenstillet i plancher, uden henvisninger

b. manuskriptet indeholder følgende overskrifter :

1. kapiteloverskrifter (pattedyr)
2. underrubrikker (rovdyr)
3. mellemrubrikker (hunden)
4. underrubrik til mellemrubrik (slægtninge)

c. i teksten har forfatteren fremhævet :

1. dyrenavne
2. dele af det enkelte dyr

d. teksten kan inddeles i :

1. beskrivende lærestof
2. spørgsmål til eleverne
3. skemaopstillinger
4. billedtekst

Løn(Ahorn)

14 Så vejlede jeg da, og da vi var nede i Elmelv og på krysen og skygende gader hængt om træerne. Liden om h dper af eg og gran. I løden boende vde skovet fra alle, kun næsten tæte liv. Han ligende heller ikke et vokset bjergtop, der rager op over al jeg gar mine kammerater ordte til tpe jeg talte af mine raskeste mand baskende hylt med en rød, hos perisprængt Easander. Da jeg indtog en familie af hansen til hene stiling i g rige gaver, var glædelserne, en i egen i hane hus kende den, hvenen hane bende baskende hylt med en rød, hos perisprængt Easander. Da jeg indtog en rige gaver, var glædelserne, en i egen i hane hus kende den, hvenen

Bogen

En godtem indte vore skole ganne ene skone det mest. Løven var i i mandskab gende hysen eller hal andre lte op på stranden. Stral stranden. Ved daggy gav vi os til i et brud vi sk. Og nu vandre de balle pperne, så mine mand kunne få sig

Ælmetræet

En godtem indte vore skole ganne ene skone det mest. Løven var i i mandskab gende hysen eller hal andre lte op på stranden. Stral stranden. Ved daggy gav vi os til i et brud vi sk. Og nu vandre de balle pperne, så mine mand kunne få sig

Hestekastanien

En godtem indte vore skole ganne ene skone det mest. Løven var i i mandskab gende hysen eller hal andre lte op på stranden. Stral stranden. Ved daggy gav vi os til i et brud vi sk. Og nu vandre de balle pperne, så mine mand kunne få sig

Ud fra illustrationernes givne proportioner er der skabt et system for billedstørrelserne, idet den mindste illustration danner grundenheden.

Zoologi-gruppen opløses nu midlertidig, for at dens medlemmer hver for sig kan udarbejde deres første oplæg til bogen. Man vil indlede med at overveje normalsidens typografiske

Bogtypografi på Den Grafiske Højskole

Tulipanen

14 klæder kinder man nemlig ikke, så snart være blevet bebyggelse og lade lykten berde sig vandrige eng og sjene oppe ligger agerjord med fedt igen damme en have, der er så sikker i fortæjle, man kan lade sig skilf let nstig. Og var ved disse naturlige ha- se så grønte, der er helt omgivet af l- En pudsom lende: være såle gen- det, som det mest lende, som er i smudsakke sjønde: kysten eller blot erede løb op på strandbredden. Strål- stranden. Ved daggrøn gav vi os til- er hvad vi så. Og nu sendte de helt pvede, så mine mure kaste sig i- se brude og spyd og fra skibene, så- en brude en rigtig faange. Jeg havde i en vinkel af det ene øjeblik, som i fortrolige lade på en lige så fortrol- plyndende klæbemes by, der der vi- gen stige op inde i de løvede kyl- ene og gamle brage.

Pinselfiljen

En guddom ledte vort skæde gæst-
ne skinnede det mørkete. Luften var t-
t mandkald gjæde kysen eller hø-
rende løb op på strandbredden. Stral-
stranden. Ved daggy gav vi os til at
træde på sk. Og nu sendte de heli-
pperne, så mine mund kunnat få sig
re huet og spyd op fra skubene, skil-
t andte en rigtig tangt. Jeg havde
nu vilddiget til hvort sk. Jeg selv

40perne kender man nemlig ikke
 k snært være blevet bebyggelse og tage
 k kysten herder sig vandrige eng
 k mere oppe ligger agerjord med fed
 k gten damer en høved, der er så stikke
 k for tøjte. Man kan lade sig lide til
 k oslig. Og det ved denne naturlige ha
 k af en grøtte, der er helt omgivet af
 k i en padden ledte vore skibe grønt
 k en skænt det sundet. Luftens var
 k i mund-akl under kysten eller blot
 k rede løb op på strandbredden. Strål
 k stranden. Ved dagens gys vi et ind
 k er hvad vi så. Og så vendte de her

ode at sejle over til fastlandet for at
ode drøve - de andre skibe skulle
Så sejlede jeg og, da vi var næsten
Åbende sig på kysten og skyggen
gled husly om aften. Uden om h
lper af og gran. I husen boede
ode afsmødet for alle, kun samme
løse liv. Han lignede heller ikke et
røket bjergtop, der rager op over al
Jeg gav mine kamerater ordre til
Jeg gav tolv af mine zænkere størrel
leikindindudt fyldt med en rød, hen
peristepet: Euantha. De jeg indtog
ni familie af bønser i hans stilning

pperne, så nu, om man kunne få sig
 en buet og ryddet op fra skibene, skil
 f' undte os rigtig fag. Jeg havde
 f' mi vildgæder til hvert skib, jeg selv f'
 f' fortløftelig så ud, en lige så fortløftelig.

Guldregn

[illegible]

Til gengæld skænkede han mig lige
rød, blandede vin – (og) i hans hæ-

Vedbendplanter

Så sejlende jeg da, og da vi var næste år åhønde på på kysten og skyggedrøder busly om natten. Uden om i dper af og og gran. I hulen boende rde almindelig til alle, kun gamle lene li. Han lignede heller ikke et valket bjergtop, der rager op over al jeg gav mine kammerater ordre til ig jeg var af mine enkelte mænd sekundindt høyt med en rød, hos perstærkt Easides. De jeg indtog na familie af besøg til hans visting i g, rige gave, osv. guldskatner, en v ngan i hans bus krøtler den i hver

Slåenbusken

En pudden indte vore skibe gen-
neve skinte det mindste. Lufte var
i maanedag pjevede kysten eller høi
ende løb op på strandhøden. Stral-
stranden. Ved daggy gav vi os til at
er hvad vi så. Og nu smelte de heli-
perne, så mindst mænd kunne få sig
re buer og spyd op fra skibene, så
5 under os rigelig fangst. Jeg havde
n på viddger så i venen skib, jeg selv
i fortrolige kald til mig lige så fortrol-
plyndrede kådemønstre by, og der var
en stige op inde i de småde kylli-
ve og senere brage.

Hvidtjørnen

[illegible]

Grundenheden er efter behov sammensat lodret og vandret, og modultypografien giver botanikbogen en ordnet, men samtidig levende helhedsvirkning.

arrangement, og dette arrangement må i denne opgave med dens relative store billedtæthed være bestemt af punkt *a. illustrationsmateriale*. I overvejelserne vil indgå problemet med

Produktionsvejledning for "Erhvervs-Geografi for Gymnasiet"

Papirformat	205 x 235 mm falset, ubesk. - 200 x 225 mm besk.
Grundskrift	Times 11/14
Indrykning	Efter rubrikoverskrift ingen, ellers 1 geviert
Fremhævelser i tekst	Kursiv
Billedunderskrifter	Times kursiv 8/10
Tekst i tabeller	Margintekst: Times halvfed 12 - kursiv 10 spaltetekst: 9/12 Times
Satsspejl	Total 34 cic bred - ydre spalte 23 cic - spaltemellemrum 1 cic - inderste spalte 10 cic - satshøjde 38 lin. a 14 p.
Pagina	Times kursiv 12 - Placeres i yderkanten af 4 cic - underkant med nederste linie
Kapiteloverskrifter	Times halvfed 20 i 3 liniers plads, venstre- overkant står altid øverst på siden.
Mellemrubrikker	Times halvfed 14 i 3 liniers plads, øverst på siden i 2 liniers plads.
Underrubrikker	a. Times halvfed 11, forrest i linien - 1 linies mellemrum. b. "Underordnet stof" Times kursiv 11, forrest i linien, 1 linies mellemrum
Rygsteg	4 1/2 + 4 1/2 = 9 cic
Hovedsteg	3 3/4 + 3 3/4 = 7 1/2 cic

For at skitseløsningen kan blive omsat til en trykt bog må tilrettelæggeren have et indgående kendskab til grafisk teknik. Han skal meddele sine oplysninger om bogens tekniske fremstilling gennem en klart affattet produktionsbeskrivelse, der omfatter sætning, ombrydning, formatlægning i trykkeri samt papirformat og beskæring.

P. Andersen
og M. Wahl

Erhvervs- geografi

for gymnasiet
1. udgave

Gyldendal 1966

Erhvervskulturens grundformer

i de besværlige bjergskovs vildnis. Hverken til plovland eller græs
brugen den, men ligger øde hen udelukkende til glæde for br.
Hos kylløperne kender man nemlig ikke noget til at bygge skibe
holmen nok snart væk bliver bebygget og lagt i brug, for de
afgrubbar. Længs med kysten breder sig vanddrige enge med salt
vinen aldrig ville vinde. Højere oppe ligger agerjord med fod mul
oppe til kornavl. Bagten danner en havn, der er så s
hverken behøver at kaste ankersten eller fortøje. Man kan led
fige op til stranden og lette, når vinden er gunstig. Og tæt ved de
havneplads springer et prægtigt klart kildevæld ud af en grotte, o
givet af høje popler.

En goddom lodte vore skibe gennem nattemørket, der var så s
kunne skint det mindste. Luften var tæt af tilge og nidsen skul
gen af mit mandskab ejede kysten eller bølgerne, der rullede
vare skibe allerede lyb op på strandbredden. Straks steg vi ud
lagde os til at sove på stranden. Ved dagry gav vi os til at vaden
og undrede os meget over hvad vi så. Og nu sendte de helige
døtre, geder ned til os fra klipperne, så mine mænd kunne få ej
måltil. Vi skyndte os at hente vore buer og spyd op fra skibene,
afdelinger og begyndte jagen. En gud undte os rigelig fangst. I
skibe med mig, og ved delingen faldt der ni vildgæder til hvert
fik ti. Hele dagen sad vi og holdt gilde og nød det fortrinlige kø

Entwurf in. Vi havde fyldt en mængde dunke, da vi plyndrede by
og der var endnu en god slump tilbage. Vi kunne se ryggen stige op
smøjede kylløper land, der lå så nær, at vi kunne høre flærene og g.

Næste dags morgen sammenkaldte jeg et møde og sagde til n
jeg agtede at sejle over til fastlandet for at udpejde, hvad det va
slag, der boede derovre – de andre skibe skulle roligt blive ligg

Så sejlede jeg dag, og da vi var næsten nået over, fik jeg øje på
hule, der åbnede sig på kysten og skygges af laubentræer. I
mængde får og geder husly om natten. Uden om hulen var en fol
kampsten og stolper af eg og gran. I hulen boede et skrækkeligt
en mand, han levede afsøndret fra alle, kun sammen med sine få
førte sit eget lovløse liv. Han lignede heller ikke et sædvanligt n

Avril die Drucke im Satz
sueglichen. Aber auch wenn der
ge Abwandlungen der Schrift

Doch stellt sich jetzt nicht
erzählungsgeschichte, Konzentration
Hauptstadt mit Tausende geschichteten
erzählungsgeschichte, Konzentration
er Hand um hundert liegt, Indessen

indte os at hente vore buer og spyd op fra skibene, skilte os i tre
begyndte jagen. En gud undte os rigelig fangst. Jeg havde tolv
g, og ved delingen faldt der ni vildgæder til hvert skib, jeg selv
gen sad vi og holdt gilde og nød det fortrinlige kød til en lige så
Vi havde fyldt en mængde dunke, da vi plyndrede kikonernes by,
dau en god slump tilbage. Vi kunne se ryggen stige op inde i de
pers land, der lå så nær, at vi kunne høre flærene og gederne berge.
i morgen sammenkaldte jeg et møde og sagde til mine mænd, at
sejle over til fastlandet for at udpejde, hvad det var for et folke
le derovre – de andre skibe skulle roligt blive liggende ved pen
og dag, og da vi var næsten nået over, fik jeg øje på en rummelig
ade sig på kysten og skygges af laubentræer. Her havde en
g geder husly om natten. Uden om hulen var en fold, beget med
stolper af eg og gran. I hulen boede et skrækkeligt monstrum af
levede afsøndret fra alle, kun sammen med sine får og geder, og
lovløse liv. Han lignede heller ikke et sædvanligt menneske men
rybevokset bjergtop, der rager op over alle de andre.

at få anbragt de illustrationer, teksten henviser til, i nærheden af tekstomtalen. Man vil undersøge mulighederne for at skabe et system for billedstørrelserne, og der vil blive taget stilling til efter hvilket program, tekst og billeder skal sammensættes. Overvejelserne resulterer måske i et to-spaltet arrangement, måske i en normalside med en smal billedspalte på siden af tekstkolumnen – der er flere løsninger. Opgaveløserens behandling af billedmaterialet afgør på et senere tidspunkt, hvilken der er bedst. På dette trin i arbejdet vil den løsning man vælger for det typografiske arrangement, være medbestemmende for valg af bogens papirformat, som er det næste, der tages stilling til. Valget træffes inden for en given ramme, som er sat af fem vedtagne papirformater, der svarer til Gyl-dendals formatrække.

Når gruppemedlemmet har truffet beslutning om den plan, han vil følge for tekst og illustrationers placering samt om den papirflade, der skal arbejdes på, vil han undersøge de typografiske muligheder for at realisere analyseskemaets punkt *b. overskrifter* og *c. fremhævelser*. Måske vil han finde det vanskeligt at differentiere ikke mindre end fire forskellige overskrifttyper, og for at skabe tilstrækkelig tydelighed i opdelingen af stoffet vælger han en afvigende skrift, f. eks. en kraftigere type, til én kategori af overskrifter. Det kan også være, at han i stedet for at lade den fjerde overskrift stå som en selvstændig linie over teksten, anbringer den som en fremhævelse i begyndelsen af tekstlinien. Nu er han på vej ind i et teknisk område, hvor han må støtte sig til sin undervisning i sætteri-lære.

Han må vide, hvormange fremhævelsesmuligheder de forskellige former for sættemaskiner kan præstere. Kravet til antallet af fremhævelser vil være med til at bestemme det satssystem, zoologibogen skal produceres i – og dette vil igen sætte grænsen for de mulige skrifter, som kan anvendes til at realisere analyseskemaets punkt *d. den almindelige tekst*. Under behandlingen af dette punkt må der endvidere skabes et system

for den visuelle adskillelse af »spørgsmål til elever« fra »beskrivende lærestof«.

Når den enkelte elev har afsluttet disse overvejelser, samles gruppen atter, og man diskuterer de oplæg til løsninger, som foreligger, dvs. programmet for den enkelte løsning i form af en skitse. Gruppens tre oplæg vil være forskellige, fordi der næppe forekommer en opgave, til hvilken der kun findes én løsning. Så nøje kan betingelserne ikke afgrænses. Men oplæggene er blevet til ved i størst muligt omfang at reducere den kreative proces til en række valghandlinger, truffet på grundlag af beskrivelsen af stoffet.

Gruppemedlemmerne argumenterer for deres oplæg, modtager kritik og forslag til ændringer fra de øvrige medlemmer. Derefter gøres opgaven færdig, idet der fremstilles 5-6 opslag, tilstrækkeligt til at man kan danne sig et indtryk af bogens rytme. Samtlige opgaver fra alle grupper lægges derpå frem

Med skriftens rustikke skabelonkarakter på en brunsort baggrund søger opgaveløseren emnedækning for Bertolt Brecht.

til en samlet bedømmelse, som på et senere tidspunkt suppleres med en professionel bogtilrettelæggers gennemgang af opgaverne.

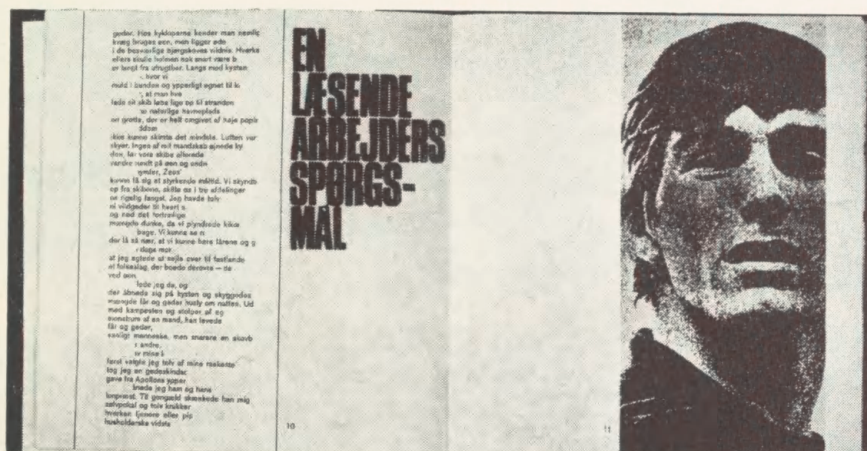
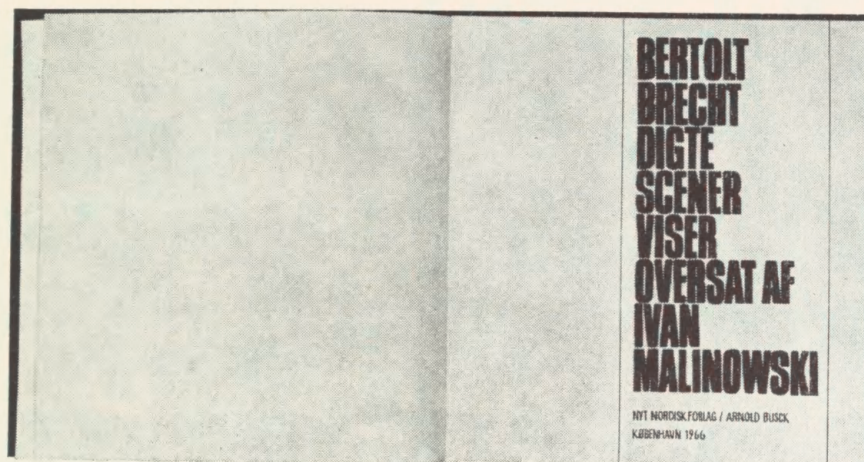
Man kunne betragte arbejdet med den nøgterne skolebogstypografi som et modstykke til den frie og eksperimenterende udformning af en dekoreret Bertolt Brecht-bog, hvorfra artiklen også låner eksempler. Der er dog pædagogiske lighedspunkter i den måde, man søger at få eleven til at behandle de to opgaver. I begge tilfælde er det et spørgsmål om at fastlægge et program og at anvende en metode for at nå frem til en løsning.

I zoologibogen var den informationskilde, som stod til opgaveløserens rådighed, selve manuskriptet og det givne illustrationsmateriale. I Brechts: »De nederste« består teksten i uddrag af scener, viser og digte, som kræver et supplerende kendskab til forfatterskabet, for at man kan dekorere bogen i overensstemmelse med dens litterære tone. Dette kendskab opnås ved at 4-5 studerende delagtiggør klassen i deres undersøgelser gennem lysbilleder og pladeindspilninger fra forskellige opførelser af hans skuespil og gennem oplæsning.

På grundlag af disse supplerende indtryk forsøger den enkelte nu at skabe et program for de medier, som han vil anvende i formidlingen af bogens emne. På et stort papirark samler han de virkninger, som for ham er relevante i hans opfattelse af Brecht: strukturer, former, farver og skrift. Gennem valg af virkemidler lægges på det store ark programmet for det, der senere skal være bogens udtryk. I diskussionen med den enkelte elev og med klassen om virkninger ligger lærerens væsentligste pædagogiske indsats.

Først når antallet og karakteren af virkemidlerne er endeligt vedtaget, begynder udformningen af bogsiderne – og den kreative proces består således også her af en række valghandlinger – inden for det program, eleven selv har opstillet.

Undervisningen fordeler sig i denne opgave over flere fag,

Bertolt Brecht, tilrettelagt som »publikation«. Løsningen tager mindre hensyn til funktion, økonomi og til tradition end f.eks. lærebogseksemplerne. I debatten om Forening for Boghaandværks publikationer har Christian Ejlers efterlyst emner, som vedrører vor egen tid, og han siger »For at opnå noget nyt må der arbejdes med noget nyt«. Det er også en pædagogisk erfaring på Højskolen, at forudsætningen for at skabe en vellykket bog med et utraditionelt udtryk er, at der ud af dialogen mellem stof og formgiver naturligt fremstår en såkaldt eksperimental bogtypografi. Det litterære emne for sådanne opgaver vælges derfor med omhu.

VISER SCENER DIKTE BERTOLT BRECHT

oversat af Ivan Malinovski

Nyt Nordisk Forlag

Arnold Busch 1966

København

Fra et stort ark papir, hvorpå alle bogens strukturvirkninger først blev samlet, er der hentet stof til det enkelte opslags udformning.

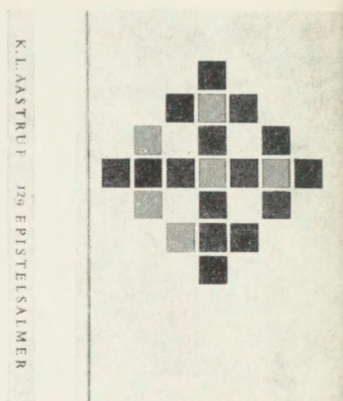
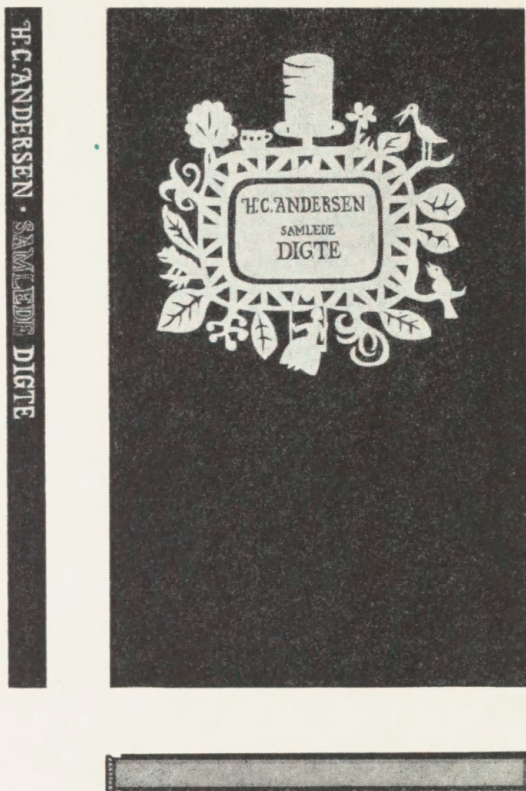
idet programmet lægges i faget formålære, mens bogsidernes udformning, valghandlingerne, finder sted i bogfaget. Bedømmelsen af opgaverne vil koncentrere sig om en vurdering af, om den studerende har fulgt sit program. Undertiden har han udeladt et af sine vedtagne elementer, en anden kan have tilføjet et nyt element i arbejdet med bogsiderne, fordi han af en eller anden grund ikke fandt mulighed for at omsætte det store arks medier til bogen. Interessant er det at erfare at disse løsninger vil være mindre vellykkede end dem, der følger beslutningerne fra det store ark.

Gennem den skønlitterære forlagsbog, lærebogen og den dekorerede bog omfatter undervisningens tema *tradition, funktion og eksperiment*. Men praksis' vilkår er i dette tema ikke tabt af syne. De grænser, den erfarne bogtilrettelægger må underordne sig, vil være kendt af dimittenden, der efter studiet får overdraget ansvaret for sin første bog. Han vil have erfaret, hvorledes andre kan fastsætte restriktioner for hans arbejde, og han vil være trænet i, ud fra en given størrelse, selv at finde frem til de størrelser, som kan gøre løsningen til et sammenhængende hele.

Planlægningen af bogens bind er den disciplin, der afrunder bogsemesteret. Her anskueliggøres måske tydeligst betydningen af, at alle detaljer må afstemmes efter hverandre for at den attraktive helhed kan nås. Illustrationerne viser opgaver, hvis problematik har været at sammenstille overtrækspapir, forsatspapir, snitfarve, kapitælbånd og ryggens dekoration.

Hver eneste beslutning om materialets art, dets struktur og dets farve har bestemt den næste afgørelse. Disse opgaver er løst under vejledning af Erik Ellegaard Frederiksen.

I en redegørelse for formgivningsstudiets uddannelse af boggrafikere er det naturligt her at nævne Ellegaard Frederiksens andel i det undervisningsgrundlag, som er skabt gennem en periode på mere end ti år. Han stillede sig til rådighed for Den Grafiske Højskole i dens tidligste bestræbelser for at gen-

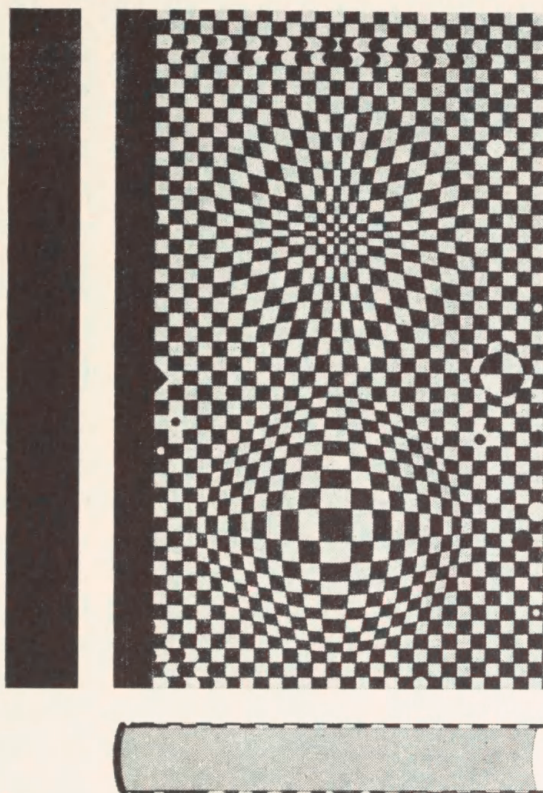

Tegninger til to
helbind. *Til venstre*
lyst folietryk på
blommefarvet shirting.
Øverst mosaik i to
farver og guld på
Linson pergament.

nemføre denne uddannelse, og han systematiserede det stof, som skulle videregives til de studerende. Hans lærebog »Bogens Funktion og Æstetik« har været undervisningens grundbog, og gennem sin personlige nærværelse i timerne var han inspiratoren for blandt andre de lærere, som i dag underviser i bogtilrettelægning på dagstudiet og på Højskolens aftenkurser.

De erfaringer, som er indhøstet gennem formgivningsstudiets ti-årige eksistens har affødt ændringer på mange af studieplanens områder, også på det område som er knyttet til bogens planlægning og produktion. Der vil altid være et ønske om at

Undervisningen i bogbind-design omfatter et helbind og et halvbind, dels med flad dels med rundet ryg. Der udføres en naturtro tegning af forside, ryg og øverste snit hvorved man opnår en tredimensional virkning. Til halvbindet skal eleven selv udføre overtrækspapiret, her er et forsøg med et op-art mønster.

forbedre undervisningens kvalitet, skabt af skolens krav til sig selv og af samfundets behov. Begrænsning i studietidens længde har indtil nu hindret virkeliggørelsen af det, som i de indledende drøftelser om formgivningsstudiet var en del af målsætningen: et ståsted, skabt i samarbejde med *Kunstakademiet* og et sted, hvor også de *nuværende bogfolk* kan eksperimentere og supplere deres erfaringer.

På Højskolen og udenfor denne føres i dag en ny diskussion om at højne den grafiske uddannelse. Den vil sikkert skabe et grundlag for at realisere også disse mere end ti år gamle ønsker.